УДК 343.14

Н. В. Глинська, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник сектору дослідження проблем судової діяльності Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, м. Харків

ПОНЯТТЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОЯКІСНОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ

У статті розглянуто проблему визначення категорії «забезпечення доброякісності кримінально-процесуальних рішень». Автор шляхом аналізу різних підходів до трактування категорії «забезпечення» в економічній науці та правознавстві, з урахуванням специфіки правової природи об'єкта – доброякісності процесуального рішення, формулює власне визначення цього поняття.

Ключові слова: *доброякісність, кримінальне процесульне рішення, забезпечення, компоненти забезпечення, контроль і нагляд, особи, що приймають процесуальні рішення.*

Постановка проблеми. З позиції правозахисної орієнтації сучасного кримінального процесу, основним пріоритетом якого є захист і охорона прав, свобод і законних інтересів його учасників, забезпечення *доброякісності процесуального рішення* як високого ступеня його відповідності комплексу вимог, що до нього ставляться (законності, обґрунтованості та справедливості тощо), є одним з основних засобів вирішення завдань кримінального провадження.

У силу об'єктивного взаємозв'язку всіх видів рішень, що приймаються в кримінальному процесі, не можна недооцінювати значення та внесок кожного з них у формування якісного рівня системного результату всього провадження. Відповідно в кримінальному судочинстві на різних рівнях має бути створена впевненість, що при прийнятті кожного рішення будуть дотримані стандарти якості. Засобом надання такої впевненості можна розглядати діяльність із реалізації комплексу заходів постійного впливу на відповідний правозастосовний процес із метою досягнення результату необхідного якісного рівня. Термінологічно таку діяльність доцільно йменувати як діяльність із *забезпечення доброякісності кримінально-процесуальних рішень*, оскіль-

© Глинська Н. В., 2012

ки саме таке найменування є інструментально адекватним, для того щоб комплексно розглянути правозастосовчу діяльність органів кримінальної юстиції під кутом зору її позитивної спрямованості на ефективне вирішення завдань кримінального судочинства шляхом прийняття кримінальних процесуальних рішень, які відповідають усім вимогам, що ставляться до їх якості в сучасній правовій реальності[1]. Розробка вказаної проблематики особливо актуалізується в умовах кардинального оновлення кримінально-процесуального законодавства, зокрема в частині правової технології прийняття кримінальних процесуальних рішень[2].

З огляду на викладене предметом самостійного комплексного дослідження в аспекті означеної проблематики має стати концептуальна розробка механізму забезпечення доброякісності кримінально-процесуальних рішень. Відразу зазначимо, що успішне вирішення поставленого завдання уявляється неможливим поза досягненням одностайності у розумінні суб'єктами кримінального процесу, які

[1] В окремих контекстах з точки зору термінологічного розвантаження доречним уявляється користуватися абревіатурою терміна – ЗДКПР.

[2] Так, у новому КПК зазнав значної зміни процесуальний порядок прийняття низки традиційних кримінальних процесуальних рішень (щодо розпочатку кримінального провадження, наділення учасників процесуальним статусом тощо), відбувся суттєвий перерозподіл процесуальної компетенції суб'єктів кримінального провадження щодо прийняття рішень, трансформовані стандарти КПР та їх змістовне наповнення, зокрема диференційовані критерії обґрунтованості рішень різного правового характеру (про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення негласних слідчих дій, затвердження угод тощо). Окрім того з'явилася низка принципово нових для національного правозастосовника проваджень, що звичайно супроводжується появою нових (як за назвою, так і за змістом) різновидів кримінально-процесуальних рішень. Усе це, звичайно, потребує детальної розробки перш за все загальних основ забезпечення доброякісності актів застосування нового законодавства, оскільки якщо йти шляхом дослідження особливостей процедур забезпечення якості окремих різновидів процесуальних рішень, то можна виділити таку велику кількість відповідних процесів, оперування якими в дослідницьких цілях позбавлено сенсу. Тому все актуальнішим постає завдання уніфікації загальних стандартів якості кримінальних процесуальних рішень, закономірностей технології їх дотримання при прийнятті будь-якого різновиду таких актів, системного вивчення детермінант, що впливають на якісний рівень результату правозастосовчої діяльності. Викладене, однак, не виключає необхідності з'ясування специфіки досягнення високоякісного результату при правозастосуванні на різних етапах кримінального процесу та в межах різних видів проваджень, оскільки одиничне та загальне завжди знаходяться у сталому філософському взаємозв'язку та взаємозалежності.

причетні до цієї діяльності, основного категоріального апарату, що застосовується при її здійсненні. Поняття «забезпечення доброякісності кримінально-процесуальних рішень» посідає одне з перших місць у черзі його з'ясування.

Констатуючи *ступінь наукової розробки цієї проблематики*, слід указати на те, що проблема забезпечення якості є однією із центральних у галузі менеджменту якості, у межах якої відносно усталеними є поняття забезпечення якості, його етапів, засобів та технологій, що навіть нормативно закріплені у Державному стандарті України (ISO 9000-2001). У правовій науці найбільш дослідженими є суміжні за термінологією та за суттю питання забезпечення законності, безпеки, прав та основних свобод людини, що привертали та привертають увагу багатьох дослідників у різних галузях правознавства. Стосовно ж сфери правозастосовчої діяльності *проблема забезпечення доброякісності* її результату є мало розробленою як у загальнотеоретичній, так і кримінально-процесуальній літературі. Окремі її аспекти розглядалися в науці в основному в контексті глибокого дослідження проблем ефективності правозастосування, що пояснюється їх тісним взаємозв'язком. До комплексного дослідження проблеми якості кримінально-процесуальної діяльності звертались у своїх працях *О. Я. Баєв, О. Г. Бенер, В. І. Власов, Т. Г. Морщакова, К. В. Степанов*. Питання ж щодо *забезпечення доброякісності кримінально-процесуальних рішень*, так само як і забезпечення їх окремих властивостей — законності, обґрунтованості, справедливості, у спеціальній монографічній літературі не розглядалися. Вони викладаються по суті як само собою зрозуміле для всіх явище. У такому разі відсутнє однакове уявлення про те, що саме слід розуміти під забезпеченням тих чи інших властивостей кримінально-процесуальних рішень, які існують суб'єкти, форми, засоби забезпечення доброякісності кримінальних процесуальних рішень тощо.

Мета та завдання статті. Автор статті ставить перед собою мету в контексті розробки основного понятійного апарату концептуальних основ забезпечення якості кримінально-процесуальних рішень сформулювати основні теоретичні положення, що стосуються визначення категорії «забезпечення доброякісності кримінально-

процесуальних рішень», які будуть методологічним підґрунтям для подальшого наукового пошуку. Для досягнення поставленої мети автором ставилися наступні завдання: дослідити положення економічної науки, що стосуються питань забезпечення якості, та виокремити ті з них, що можуть бути корисними для процесу прийняття рішень у кримінальному процесі; вивчити існуючі підходи до розуміння терміна «забезпечення» як у правовій науці взагалі, так і кримінально-процесуальній науці зокрема; визначити основні компоненти діяльності із забезпечення доброякісності кримінально-процесуального рішення та надати їх характеристику; сформулювати авторське визначення поняття «забезпечення доброякісності кримінальних процесуальних рішень».

Виклад основного змісту матеріалу. Для вирішення поставленого в статті завдання вважаємо за необхідне перш за все звернутися до етимологічного значення слова «забезпечення». Останнє використовується в діяльнісному та предметному значенні. Як предмет діяльності поняття «забезпечення» визначається як «те, чим забезпечують кого-небудь або що-небудь». З урахуванням завдань, поставлених у цьому дослідженні, прагнемо розглянути феномен «забезпечення доброякісності кримінальних процесуальних рішень» як певний вид діяльності, що здійснюється конкретними людьми. І це цілком зрозуміло, оскільки саме діяльнісний підхід є продуктивним у правових дослідженнях. У цьому аспекті слово «забезпечити» в російській[1] та українській мовах[2] має чотири смислових значення, з яких стосовно правової площини можливо застосувати лише три, а саме: 1) постачати щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах; надавати комунебудь достатні матеріальні засоби до існування (назвемо цей аспект *«постачувальним»*); 2) створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось *(гарантійний аспект)*; 3) захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки *(охоронний аспект)*.

Щодо словосполучення «забезпечення якості», то воно є добре відомим і достатньо визначеним в економіці. У теорії якості під її забезпечен-

[1] Толковый словарь русского языка : в 4 т. / под ред. Д. Н. Ушакова. – М., 1996. – Т. 2. – С. 633.

[2] Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – С. 1440.

ням, як правило, розуміються «усі заплановані та систематично здійснювані в рамках системи якості види діяльності (які можуть бути підтверджені, якщо це потрібно), необхідні для створення достатньої впевненості в тому, що об'єкт буде виконувати вимоги до якості»[1]. Таку впевненість, на думку спеціалістів у галузі менеджменту, допомагає отримати ретельне планування процесів і надання доказів того, що процеси систематично здійнюються згідно з установленими програмами[2]. По суті аналогічне визначення поняття забезпечення якості стосовно різних об'єктів споживання та промисловості відображено у низці відповідних законодавчих і відомчих нормативних актів, що регулюють питання їх використання та експлуатації[3].

[1] О качестве [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://quality.eup.ru/MATERIALY6/quality.htm.

[2] Стандарти ISO 9000: 2000 визначають «забезпечення якості» як «частину менеджменту якості, спрямовану на створення впевненості в тому, що вимоги до якості будуть виконані». Аналогічне визначеня міститься в українському ДСТУ ISO 9000-2001, де під забезпеченням якості розуміється «складова частина управління якістю (3.2.8), зосереджена на збільшенні здатності виконати вимоги (3.1.2) до якості (Державний стандарт України. Системи управління якістю: основні положення та словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iso90002000.narod.ru/ISO9000/Doc/DSTUISO9000/ISOU9000.htm).

[3] Так, зокрема, згідно зі ст. 1 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» під забезпеченням якості розуміються «всі заплановані систематичні дії, потрібні для створення достатньої впевненості в тому, що продукція чи послуга буде відповідати встановленим вимогам до якості»; згідно з п. 2.1.13 Правил сертифікації організацій з технічного обслуговування авіаційної техніки, затверджених Наказом Міністерства транспорту України (№ 205 від 29.05.98), забезпеченням якості є «комплекс заходів, що плануються і систематично реалізуються з метою досягнення упевненості в тому, що здійснювані види діяльності відповідають вимогам нормативних документів»; п. 2 Загальних положень забезпечення безпеки атомних станцій, затверджених Наказом Державної адміністрації ядерного регулювання України (від 09.12.99 № 63), визначає забезпечення якості (Quality assurance) як програму систематичних заходів контролю й інспекцій, що здійснюється будь-якою організацією або органом, що беруть участь у перевезенні радіоактивних матеріалів, і направлена на забезпечення достатньої впевненості в тому, що норми безпеки, які приписуються цими Правилами, дотримуються на практиці; у п. 2.2 Порядку проведення національної інвентаризації антропогенних викидів із джерел та поглинання поглиначами парникових газів, затвердженого Наказом Національного агентства екологічних інвестицій України (№ 58 від 24.10.2008), указано, що «забезпечення якості» означає програму систематичних заходів контролю та інспекцій, яка здійснюється будь-якою організацією чи органом і спрямована на забезпечення достатньої впевненості в тому, що норми безпеки, які вимагаються у ВОПНВ, дотримуються на практиці.

Вивчення управлінської літератури показало, що забезпечення якості є лише складовою частиною, елементом менеджменту якості, до якого поряд із ним входить такий елемент, як *управління якістю*. Якщо діяльність із забезпечення якості має превентивний характер, то управлінню якості притаманний ретроактивний (східний) характер[1]. Той факт, що на практиці дії із забезпечення та управління якості тісно переплітаються та взаємопов'язані між собою, пояснює те, що в теорії менеджменту вони іноді чітко не розмежовуються[2].

Відмічаючи явну корисність викладених положень для ефективізації правозастосування у сфері кримінального судочинства, слід, однак, зауважити, що *економічний підхід* до трактування категорії «забезпечення якості» все ж таки не дозволяє отримати адекватне уявлення щодо сутності явища, що є предметом нашого дослідження. Адже, відповідно до останнього, забезпечення якості необхідно трактувати як комплекс заходів, необхідних для створення впевненості в тому, що якість буде забезпечена. А це — наочний приклад тавтології, логічної помилки, коли спроба пояснити будь-яке явище

[1] Діяльність із забезпечення якості має за мету попередити проблеми стосовно якості та забезпечити втілення якості в продукцію. Дії ж щодо перевірки якості та її коригування, які мають реактивний характер по відношенню до створення продукції, економістами вже не включаються до процесу забезпечення якості, а йменуються «забезпечення якості». Останні включають у себе методи та види діяльності оперативного характеру, спрямовані як на моніторинг процесів, так і на усунення виявлених недоліків якості. Якщо вимоги на будь-якому циклі виробництва не виконуються, то здійснюються певні корегуючі дії (див.: О качестве [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://quality.eup.ru/MATERIALY6/quality.htm).

[2] На думку деяких економістів, процедури із забезпечення якості можуть бути виробничими та управлінськими. Виробничі процедури забезпечення якості охоплюють діяльність над матеріальними об'єктами, які безпосередньо впливають на якість створюваної продукції. Значна частина виробничих процедур реалізується в підрозділах допоміжного виробництва і спрямовується на підтримку основних технологічних процесів на відповідному рівні: перевірка і підтримання в робочому стані технологічного обладнання та контрольно-вимірювальних приладів; контроль якості покупних виробів, сировини і матеріалів; перевірка зберігання та обслуговування продукції. Управлінські процедури забезпечення якості охоплюють діяльність, пов'язану з підготовкою, прийняттям та організацією виконання управлінських рішень по забезпеченню (поліпшенню) якості. До управлінських процедур належать: реєстрація даних про якість; обробка, накопичення, упорядкування та зберігання; аналіз і моделювання ситуацій; здійснення коригувальних та попереджувальних дій (див.: Фомичев С. К. Основи управління якістю / С. К. Фомичев, А. А. Старостина, Н. І. Скрябіна. – К. : МАУП, 2002).

зводиться до того, що його називають по-іншому, не розкриваючи при цьому його суті[1].

Переходячи до правової науки, слід зазначити наступне. У низці правових конструкцій, у яких застосовується термін «забезпечення», суттєвий науково-практичний інтерес являє поняття «забезпечення права» та «забезпечення законності» з огляду на визначений зв'язок цих об'єктів із законністю та обґрунтованістю кримінально-процесуального рішення. У правовій площині з'ясування сутності вказаних понять в основному реалізується через визначення їх співвідношення із термінами «захист» та «охорона» в контексті прав людини чи режиму законності. Оскільки докладний аналіз існуючих позицій учених із цих питань міститься у відповідній загальноправовій та спеціальній літературі, за обмеженістю обсягу статті на цих сторінках вважаємо за необхідне висловити свою думку з цього приводу[2]. Як на

[1] У цьому випадку забезпечення якості визначено як створення впевненості в тому, що об'єкт буде задовольняти вимогам до якості. Такий підхід призводить до включення до змісту поняття ЗДКПР усіх обставин, від яких залежить досягнення необхідного результату, а отже, й заходів, потрібних для створення цих обставин. Якщо навіть поверхово описати такі фактори, від яких залежить якість правозастосовчої діяльності (законодавчий, організаційний, навчальний, кадровий, людський тощо), то цілком зрозумілим стає той факт, що спектр відповідних заходів впливу на такі детермінанти правозастосування є досить різноплановим та різнорівневим. Тож, відштовхуючись від такого занадто широкого економічного трактування феномену забезпечення, логічно дійти висновку, що всі заходи впливу на різні детермінанти правозастосування охоплюються поняттям ЗДКПР, а отже, складають його суть. Утім навряд чи, наприклад, законодавчу, навчальну діяльність чи роботу з організації кадрів можна вважати сутністю забезпечення якості. Реалізація дій, що складають зміст указаних напрямів діяльності, безумовно, є необхідною для ефективного забезпечення якості кримінально-процесуальних рішень, утім ці дії самі по собі не є суттю такого забезпечення. А отже, включення всіх заходів, важливих для досягнення високого рівня правозастосовчої діяльності, до змісту поняття ЗДКПР є неправомірним та призведе до надмірного розширення його меж, що суперечить системному підходу до дослідження явищ.

[2] Відсилаємо читача до процесуальної літератури, на сторінках якої наданий найбільш розгорнутий аналіз наукових позицій щодо визначення змісту категорії «забезпечення прав людини» (так, див., зокрема: Верхогляд-Герасименко О. В. Забезпечення майнових прав особи при застосуванні заходів кримінально-процесуального примусу : монографія / О. В. Верхогляд-Герасименко. – Х. : Юрайт, 2012. – С. 10–14; Олійник А. Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні / А. Ю. Олійник. – К. : Алеута : КНТ : Центр навч. л-ри, 2008. – С. 153–155; Радзієвська В. В. Щодо правового визначення поняття «механізм забезпечення прав та свобод людини та громадянина» / В. В. Радзієвська // Бюл. М-ва юстиції України. – 2010. – № 3. – С. 149–152 та ін.).

наш погляд, термін «забезпечення» є ширшим за своїм логічним обсягом, ніж поняття «охорона» та «захист», і включає останні в якості своїх структурних компонентів[1]. Щодо системи *забезпечення законності*, то вона складається з двох блоків — *профілактики* порушень законності та *зміцнення* законності. Останній блок включає в себе й ретроспективні заходи — заходи з виявлення порушень, захисту, застосування відповідальності за виявлені порушення[2]. У контексті *забезпечення прав людини* в загальноправовій літературі достатньо поширеною є точка зору щодо охоплення цим поняттям «охорони» та «захисту» прав людини[3]. Інакше кажучи, забезпечення прав та свобод людини як вид діяльності включає в себе *превентивно-охоронний* (створення сприятливих

[1] Так, у контексті забезпечення законності охорона як його складова несе більш статичне, превентивне навантаження. «Охоронювати законність, – відмічає О. В. Орлов, – застосовувати заходи щодо недопущення порушень закону в найширшому значенні. "Захист" – свого роду динамічна складова забезпечення законності, їй притаманний більший ступінь конкретної визначеності, ніж охороні. Захищати законність – застосовувати заходи щодо недопущення порушень конкретного закону, окремої правової норми, щодо примушування суб'єктів правовідносин до правомірної поведінки… Система способів забезпечення законності – виступаючі в організаційній єдності та взаємопов'язані між собою форми, прийоми, методи, завдяки реалізації яких гарантується, охороняється та захищається законність» (див.: Орлов А. В. Система способов обеспечения законности в исполнительном производстве / А. В. Орлов // Вестн. ВГУ. Серия: Право. – 2009. – № 2. – С. 155).

[2] Общая теория государства и права : акад. курс : в 2 т. / под ред. М. Н. Марченко. Т. 2. Теория права. – М. : Зерцало, 2000. – С. 513.

[3] Так, П. М. Рабинович під забезпеченням прав і свобод людини розуміє комплексну державну діяльність щодо створення умов для їх здійснення, що включає такі елементи (напрями): сприяння реалізації прав та основних свобод людини (шляхом позитивного впливу на формування їх загальносоціальних гарантій); охорону прав та основних свобод людини (шляхом вжиття заходів, зокрема юридичних, для попередження, профілактики правопорушень) та захист прав і основних свобод людини (відновлення порушеного правомірного стану, притягнення винних осіб до юридичної відповідальності) (див.: Конституція України: Науково-практичний коментар. – Х. : Право, 2003. – С. 23). Аналогічними за суттю є позиції інших дослідників. Так, зокрема, Верхогляд розглядає забезпечення прав людини у сфері кримінального процесу як «діяльність компетентних державних органів, які здійснюють кримінальне провадження, що полягає у виконанні певних процесуальних дій, спрямованих на створення сприятливих умов для реалізації прав кожним суб'єктом кримінально-процесуальної діяльності, їх охорону, а у випадку порушення або можливого порушення – вжиття заходів щодо запобігання їх порушенню або ефективного відновлення (захисту прав)» (див.: Верхогляд-Герасименко О. В. Указ. праця. – С. 14).

умов для здійснення прав, ужиття заходів щодо попередження правопорушень) та безпосередньо *«реставраційний», відновлюваний* (відновлення порушеного права і забезпечення виконання юридичного обов'язку) блоки[1].

Отже, аналіз доктринальних позицій дозволяє дійти висновку, що *забезпечення* як напрям правової діяльності має *комплексний та системний* характер, оскільки передбачає застосування сукупності різнопланових взаємопов'язаних між собою засобів — дій, реалізація яких дозволяє отримати необхідний результат у вигляді забезпечення прав та свобод чи законності. Більш того, незважаючи на різну природу об'єктів забезпечення («якість» в економіці, «права та свободи», «законність» у праві), у компонентах відповідної забезпечувальної діяльності знаходять свій відбиток зазначені лінгвістичні смислові відтінки терміна «забезпечення» — *постачальний* (що в економіці представлений сукупністю дій безпосередньо виробничого характеру, у праві — це створення сприятливих умов для здійснення прав, ужиття заходів щодо попередження правопорушень, недопущення негативного результату) та *гарантійно-охоронний* (гарантування того, що вимоги до якості продукції, законність, права та свободи будуть дотримані, а у випадку допущення дефекту якості продукції, порушень прав чи законності такі дефекти та порушення будуть своєчасно усунуті чи виправлені).

Розгляд правозастосовчої діяльності у сфері кримінального судочинства під кутом зору її ефективності щодо досягнення результату запланованої високої якості дозволяє відшукати в її змісті визначені аспекти забезпечення, виокремлюючи, таким чином, відповідні компоненти цієї забезпечувальної діяльності з наданням їм необхідної на даному етапі дослідження характеристики.

Об'єктом забезпечувальної діяльності, що розглядається на цих сторінках, є доброякісність процесуального рішення як відповідність прийнятого акта сукупності різнопланових вимог, що до нього ставляться. Оскільки ж указаний якісний рівень є невід'ємним від самого предмета — кримінально-процесуального рішення, ціл-

[1] Пашук Т. І. Державно-юридичний захист прав людини: поняття та ознаки / Т. І. Пашук // Бюл. М-ва юстиції України. – 2004. – № 11. – С. 44; Макарова З. В. Защита в российском уголовном процессе: понятие, виды, предмет и пределы / З. В. Макарова // Изв. вузов. Правоведение. – 2000. – № 3. – С. 222.

ком зрозумілим є те, що власно в самому процесі його прийняття формується визначений об'єкт забезпечення. А значить, діяльність, у ході здійснення якої формується продукт необхідної якості, складає суть забезпечення. Оскільки кримінальне процесуальне рішення є правозастосовним актом, то його прийняття (за економічною термінологією — виробництво) може бути забезпечено лише в рамках правозастосовчої діяльності владних суб'єктів — осіб, що приймають рішення (ОПР)[1]. А отже, *постачальний аспект* ЗДКПР означає виконання правозастосовником необхідної та достатньої сукупності дій інтелектуально-праксеологічного характеру, спрямованих на прийняття по справі процесуальних рішень у чіткій відповідності до встановленої законом процесуальної процедури та вимог, що ставляться до їх змісту та форми. Інакше кажучи, ефективне здійснення правозастосовчої діяльності, результатом якої є прийняття процесуального рішення високого рівня якісної визначеності, і становить суть постачального аспекту забезпечення доброякісності кримінально-процесуальних рішень.

Імперативний метод урегулювання кримінального процесу передбачає чітке закріплення в законі компетенції владних суб'єктів кримінального провадження щодо прийняття ними тих чи інших видів кримінальних процесуальних рішень[2]. У ракурсі загальної ха-

[1] Особи, що приймають рішення, у літературі з теорії прийняття рішень для кратності йменуються ОПР (особа, що приймає рішення). Далі ми також будемо користуватися цією абревіатурою для запобігання термінологічному навантаженню змісту тексту даної статті.

[2] Тут необхідно вказати на те, що кардинальне оновлення кримінально-процесуального законодавства потягло й зміну суб'єктного складу правовідносин у цій сфері, а значить, і суб'єктів, у компетенцію яких входить прийняття КПР (на сьогодні ними є слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, слідчий суддя та суд). Відбувся також суттєвий перерозподіл їх процесуальної компетенції щодо вирішення певних правових питань. За новим КПК прокурор під час досудового розслідування відіграє ключову роль – на нього покладено функцію процесуального керівництва досудовим розслідуванням (ст. 36). Для цього він наділений значними повноваженнями, що дозволяють йому суттєво впливати на хід розслідування, зокрема уповноважений мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, у тому числі оперативно-розшукових, контррозвідувальних справ та інших таємних матеріалів, які мають значення для досудового розслідування. Виключно до компетенції прокурора віднесено прийняття рішення про проведення такої негласної слідчої дії, як контроль за вчиненням злочину (п. 4 ст. 246 КПК) тощо. Новий КПК передбачає

рактеристики діяльності ОПР під кутом зору ЗДКПР слід звернути увагу на той момент, що прийняття процесуального рішення — це «не тільки право, яке надається посадовій особі, але і її посадовий та процесуальний обов'язок, визначений у законі у зв'язку з її функціональним призначенням»[1]. Оскільки ж закон містить досить конкретні вимоги до процесуального акта, який принаймні має бути законним, обґрунтованим та справедливим, лише прийняття рішен-

незмінність прокурора протягом усього провадження у кримінальній справі від початку досудового розслідування до завершення кримінального провадження вироком суду, який набрав законної сили. Така регламентація діяльності прокурора покладає на нього повну відповідальність за повноту, всебічність та об'єктивність проведеного досудового розслідування, а значить, за якість усіх процесуальних рішень, прийнятих під час досудового провадження.

До компетенції слідчого судді в межах здійснюваної ним функції судового контролю за законністю в досудовому провадженні віднесено прийняття низки процесуальних рішень, які суттєво обмежують конституційні права, свободи та законні інтереси осіб, а також про провадження (та власно особисте послідуюче провадження) спеціальних судових процедур під час досудового провадження, змістом яких стане отримання і фіксація показань від учасників процесу, які в силу тих чи інших причин (можлива смерть, тяжка хвороба, тривале закордонне відрядження) не зможуть дати показання під час судового розгляду справи (ст. 225 КПК), рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування (п. 2 ст. 232 КПК) тощо.

Відповідно до такого перерозподілу принципово змінився процесуальний статус слідчого як суб'єкта кримінального провадження. Наразі за новим КПК слідчий суддя на досудовому провадженні приймає замість слідчого рішення в близько 20 випадках (порівняно із КПК 1960 р. – ми вказуємо лише ті випадки, коли слідчий, відповідно до ст. 132 КПК, за прийняттям рішення має звертатися до суду). Аналіз нового механізму оскарження слідчим указівок керівника органу ДР та прокурора показує, що права слідчого на відстоювання перед прокурором своєї процесуальної позиції по справі значно звужені навіть по основних питаннях кримінального провадження. А отже, незалежність, ініціативність, а значить, й відповідальність останнього щодо вирішення правових питань за концепцією нового КПК є суттєво обмеженою.

Існують різні правові та соціальні прогнози щодо ефективності нового законодавства. Так, зокрема, на думку противників надмірного «втягування» суду в кримінальне провадження на стадії досудового розслідування, такий перерозподіл компетенції створює штучні правові перепони для своєчасного провадження слідчим слідчих дій, що знижує ефективність досудого розслідування в цілому та є однією з причин низького розкриття злочинів. Усе це стане предметом подальшого аналізу в ході моніторингу застосування нового законодавства.

[1]Лупинская П. А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство, практика / П. А. Лупинская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, Инфра-М, 2010. – С. 44.

ня такої якісної визначеності буде свідчити про виконання посадовою особою вказаного обов'язку.

Як відомо, загальновизнаним компонентом права на справедливий судовий розгляд, сформульованим Європейським судом у ході його практичної діяльності, є право на отримання справедливого, законного та обґрунтованого судового рішення[1]. Причому, оскільки в правовій державі справедливість як інтегральна характеристика підсумкового рішення у справі має розглядатися не лише як результат, але і як процес, указаної якісної визначеності мають бути всі процесуальні рішення, що приймаються у справі (вихідні, проміжні і кінцеві). У рамках кримінально-процесуальних правовідносин указаному праву повинен кореспондувати відповідний корелятивний обов'язок владних суб'єктів, що ведуть процес, забезпечити прийняття доброякісних рішень[2]. У зв'язку з викладеним доцільним уявляється текстуальне закріплення на законодавчому рівні саме *обов'язку* суб'єктів кримінального процесу (а не повноваження), що, на наш погляд, стимулюватиме позитивну відповідальність правозастосува-

[1] Аширова Л. М. Проблемы реализации принципа справедливости в уголовном процессе / Л. М. Аширова. – М. : Юрлитинформ, 2007. – С. 60.

[2] Це випливає із загальної логіки побудови кримінально-процесуальних правовідносин, у яких суб'єктивному праву учасника, як його можливості вимагати певної поведінки від інших, має кореспондувати відповідний юридичний обов'язок владного суб'єкта по забезпеченню реалізації цього права. Більш того, це відповідає фундаментальному закону природного права (яке на тепер є сприйнятим на рівні ідеології Конституції) – закону парності прав та обов'язків: природні права знаходяться невід'ємно в парі з відповідними природними обов'язками. У цьому аспекті слід указати, що на проблему відсутності єдиної системи прав та обов'язків посадових осіб у сфері кримінального судочинства вже неодноразово зверталась увага в російській процесуальній літературі. Так, зокрема, Л. М. Володіна наголошує на тому, що «…обов'язки посадових осіб у нормах чинного кримінально-процесуального закону, що встановлюють статус учасників процесу, не закріплені належним чином, регламентація їх обов'язків узагалі позбавлена чіткої визначеності та логічної послідовності» (див.: Володина Л. М. Уголовное судопроизводство: право на справедливую и гласную судебную защиту / Л. М. Володина, А. Н. Володина. – М. : Юрлитинформ, 2010. – С. 75). Аналіз нового КПК також свідчить про фрагментарну регламентацію прав та обов'язків суб'єктів кримінального провадження, а отже, про відсутність їх єдиної нормативної системи, що не є виправданим хоча б із позиції того, що відсутність чіткого обов'язку ускладнює реалізацію загальнотеоретичного положення про те, що неналежне виконання обов'язків тягне за собою відповідальність (в її негативному аспекті) за прийняття недоброякісних процесуальних рішень.

чів та сприятиме формуванню у них нового типу правосвідомості, що відповідає сьогоднішній правовій ідеології.

У цьому контексті слід визнати прогресивність положення нового КПК України, що закріплює обов'язок прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити *прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень* (п. 2 ст. 9). Разом із тим при регламентації питання, що розглядається, видається доречним текстуальне введення в законодавство саме терміна «доброякісність кримінальних процесуальних рішень» у силу його інтегральності, охоплення ним усіх вимог, яким повинен відповідати правозастосовний акт для забезпечення ефективності кримінального судочинства в сучасній правовій реальності. Звичайно, така загальна декларативна норма без механізму її реалізації є неефективною, а отже, вона може бути дієвою лише в системі злагоджених елементів[1].

[1] По-перше, таке загальне положення має супроводжуватися загальною нормою, у якій би містилися всі вимоги, яким має відповідати процесуальне рішення з наступною їх деталізацією у вигляді системи відповідних критеріїв. По-друге, нормативні основи забезпечення якості КПР (як законодавчі, так і відомчі підзаконні акти) мають бути «пронизані» підвищеною вимогливістю щодо процесуальної форми складання окремих різновидів КПР, а практика має формувати «високі» стандарти вимогливості перевіряючих органів до якості процесуальних документів, тим самим стимулюючи правозастосувачів до ефективного правозастосування. Дієвість цього нормативного положення може бути досягнута також шляхом нормативного встановлення наслідків неналежного виконання вказаного обов'язку як гарантії реального забезпечення прав людини у сфері кримінального судочинства.

До речі, проблема відсутності в законодавстві чітких наслідків неналежного виконання чи невиконання обов'язків суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності ставилась не раз на сторінках російської процесуальної літератури. При цьому обґрунтовано наголошувалось на тому, що відповідальність має стати обов'язковим елементом правового статусу посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження, інакше говорити про реальність захисту прав особи в кримінальному процесі неможливо (див., зокрема: Володина Л. М., Володина А. Н. Указ. праця. – С. 76; Мельников В. Ю. Структурная характеристика механизма обеспечения и реализации защиты прав личности в уголовном судопроизводстве / В. Ю. Мельников // Рос. судья. – 2012. – № 7. – С. 27–31). Аналіз українського законодавства під кутом зору регламентації механізму відповідальності владних суб'єктів свідчить про актуальність цієї проблеми для національного кримінального судочинства.

У той же час, як показує практика, у ході провадження по кримінальній справі ОПР допускають низку різноманітних помилок та порушень закону, наявність яких ускладнює чи взагалі унеможливлює досягнення мети кримінального судочинства в конкретних провадженнях. З точки зору ефективності кримінального провадження особливе значення має своєчасність виявлення та усунення таких порушень[1].

Утім слід констатувати той факт, що в силу низки різнопланових причин помилки, допущені при прийнятті процесуальних рішень, не завжди усуваються особами, що їх прийняли, а в кримінально-процесуальний обіг, таким чином, «випускається» неякісна продукція — кримінально-процесуальні рішення з тими чи іншими дефектами як форми, так і змісту. Тому цілком очевидно, що хоча

[1] Ще в дореволюційні часи відомий криміналіст Ганс Гросс підкреслював необхідність своєчасного усунення процесуальних помилок саме тими правозастосувачами, які їх допустили: «…ніде допущена та виправлена помилка не завдає такої шкоди, як саме у справах по розслідуванню злочину та виявленню винних, та ніде виявлена помилка не виправляється так легко за умови її виявлення якомога швидше. Ні від кого не можна вимагати, щоб він не робив помилок, проте можна вимагати, щоб кожний, хто вчинив помилку, негайно в ній зізнався та виправив її – це і є найбільш серйозною вимогою, яку можна ставити кожному чесному и добросовісному кримінальному діячу» (Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Г. Гросс. – СПб., 1908. – С. 24). Своєчасне самоусунення виявлених дефектів КПР самою ж особою свідчить про її професійну відповідальність та, як правило, «стимулюється» законодавцем шляхом закріплення у відповідних нормах кримінально-процесуального законодавства можливості суб'єктів провадження самостійно виправляти допущені ними помилки (як змістові, так і формальні). У цьому аспекті новий КПК містить, на наш погляд, прогресивні положення, що дозволяють слідчому, прокурору в разі оскарження їх дій чи процесуальних рішень у встановленому законом порядку самостійно скасовувати прийняті ними рішення з низки правових питань (про зупинення досудового розслідування, закриття кримінального провадження, про відмову у визнанні потерпілим, про застосування заходів безпеки (ст. 305 КПК), суду – виправляти описки та очевидні арифметичні помилки, наявні у прийнятому ним судовому рішенні, шляхом винесення відповідної ухвали (ст. 379 КПК). Більш того, вважаємо, що немає жодних перепон для аналогічного за суттю «самокоригування» власних процесуальних рішень іншими суб'єктами провадження – слідчим, прокурором, слідчим суддею, оскільки це спрямовано на ефективізацію їх процесуальної діяльності. Відповідно в таких випадках, за аналогією зі ст. 379 КПК, має виноситись окреме процесуальне рішення, у якому слідчий, прокурор мають зазначати суть виправлених ними описок чи арифметичних помилок, допущених у попередньо прийнятому ними процесуальному рішенні.

завдання прийняття кримінально-процесуальних рішень необхідного рівня якості і є прямим обов'язком правозастосовника, цим питанням занепокоєні та професійно зацікавлені всі суб'єкти забезпечення режиму законності в кримінальному судочинстві. У зв'язку з цим у законодавстві передбачена розгорнута система чи механізм процесуального контролю, тобто перевірки відповідності процесуальної діяльності та прийнятих рішень закону, виявлення та усунення допущених помилок та порушень, призвана забезпечити законність і обґрунтованість дій та рішень перш за все на досудовому провадженні[1]. Традиційними видами контролю в кримінальному судочинстві є відомчий, судовий контроль та прокурорський нагляд, забезпечення виконання яких за новим кримінально-процесуальним законодавством покладено на керівника органу досудового розслідування, прокурора, слідчого суддю та суд[2]. Указані форми контролю

[1] Тут ми виходимо з позиції загальнородового розуміння контролю як напряму правової діяльності, а нагляду – як його різновиду.

[2] Відносно досудового провадження в теорії та практиці кримінального судочинства отримала визнання необхідність поєднання різних форм контролю та нагляду – процесуального контролю начальника слідчого відділу, прокурорського нагляду і судового контролю, які, доповнюючи та підстраховуючи один одного, повинні надійно гарантувати законність і обґрунтованість процесуальних рішень, що приймаються на цьому етапі кримінального судочинства. У той же час конкретні уявлення щодо такого роду поєднання форм контролю і нагляду не завжди були однаковими: до недавнього часу на досудових стадіях перевага віддавалася прокурорському нагляду і до певної міри процесуальному контролю начальника слідчого відділу при практично повному усуненні судів від виконання такої місії. За роки судово-правової реформи, починаючи з 2001 р., у системі гарантій законності здійснення кримінального провадження відбулися суттєві численні зміни процесуального статусу ключових суб'єктів досудового провадження, перерозподіл їх повноважень, що фактично призвело до принципової перебудови контрольно-наглядового механізму, покликаного забезпечити законність у досудовому провадженні, а також модернізації механізму виправлення судових помилок. Значно розширилися межі судового контролю за дотриманням законності під час досудового провадження, змінена модель перегляду судових рішень із значним розширенням повноважень суду апеляційної інстанції щодо самостійного виправлення помилок суду першої інстанції. З прийняттям нового кримінально-процесуального законодавства не тільки модернізована існуюча на сьогодні модель реалізації судової влади в досудовому провадженні (шляхом створення інституту слідчого судді, основним призначенням якого є здійснення судового захисту прав, свобод і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, та забезпечення тим самим законності провадження на досудових стадіях), а й кардинально реформована модель досудового слідства.

характеризуються специфікою завдань, вирішуваних у ході їх здійснення, та відповідно різноманітністю процесуальних форм та методів їх вирішення[1].

В аспекті дослідження питання, що розглядається на цих сторінках, слід акцентувати увагу на тому, що саме у змісті діяльності контрольних та наглядових органів знаходить відбиття інший — *гарантійно-охоронний аспект* смислового значення поняття «забезпечення доброякісності КПР», який пов'язаний із створенням додаткової впевненості в тому, що прийняті процесуальні рішення відповідатимуть системі вимог, що до них ставляться, а в разі їх дефектності — допущені недоліки їх якості будуть своєчасно усунені, виправлені[2]. Поряд із своїм власним соціально-правовим зна-

[1] Органи кримінальної юстиції, будучи занепокоєні питаннями якості правозастосовчої діяльності, по-різному впливають на діяльність підконтрольних та піднаглядових органів і таким чином роблять свій внесок у забезпечення доброякісності рішень, що приймаються цими органами. З упевненістю можна констатувати притаманність сфері кримінального судочинства основного принципу всесвітньо відомої системи управління якістю (Total Quality Control – TQC) – командної роботи, де кожен член команди управляє якістю процессу (у тому числі і в частині забезпечення якості, так само як і контролю якості). Якість процесуальних рішень стає предметом пізнання та оцінки відповідних суб'єктів як в екстраординарному (у разі їх оскарження учасниками провадження), так і у звичайному порядку. «Практично всі учасники кримінального судочинства, – зазначає П. А. Лупинська, – оцінюють дії та рішення з точки зору відповідності їх закону та своїм інтересам, що охороняються законом. У контролі за дотриманням закону, який проявляється і в середині стадії, і при переході справи в послідуючу стадію, виражено публічне начало кримінального судочинства. Воно у відповідності із наданими повноваженнями зобов'язує начальника слідчого відділу, прокурора, суддю, суд реагувати на допущені порушення та вживати заходи щодо скасування чи зміни прийнятого рішення» (див.: Лупинская П. А. Указ праця. – С. 42).

[2] Ураховуючи, що в юридичній літературі гарантіями називається, як правило, значна частина існуючих у правовій системі самостійних правових явищ (право, юридичні норми, акти, законність, правопорядок, відповідальність, правосуддя, прокурорський нагляд, форми реалізації прав і обов'язків тощо), уявляється, що процесу гарантування ДКПР притаманна власна юридична специфіка та особлива правова природа. З огляду на це заслуговує на підтримку розгляд у загальнотеоретичній літературі гарантування як самостійного функціонального аспекту юридичних явищ, «…особливий спосіб функціонування сукупності різних соціально-правових інструментів, які в даному випадку знаходяться в строго певному правовому режимі» (див.: Синюкова Т. В. К вопросу о методе гарантирования реализации прав и обязанностей граждан РФ / Т. В. Синюкова // Актуальные проблемы современной юридической науки и практики : межвуз. сб. науч. тр. – Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 2010. – Вып. 4. – С. 93). Така постановка питання

ченням діяльність контрольних та наглядових органів у загальному механізмі забезпечення доброякісності кримінальних процесуальних рішень виконує функції *попередження* недоліків якості кримінальних процесуальних рішень, що стають предметом відповідного контролю та нагляду, шляхом безпосередньої участі у процесі його прийняття в передбачених законом формах та *коригування* якісної визначеності вже прийнятих у встановленому законом порядку кримінально-процесуальних рішень шляхом виявлення та усунення дефектів їх якості максимально наближено до набрання ними законної сили. Причому кримінально-процесуальне законодавство характеризується диференційованим підходом як до визначення меж втручання у діяльність ОПР, так і до визнання можливості та регламентації процедури оскарження проміжних досудових та судових рішень[1]. Узагалі

дозволяє відмежувати й оцінити власну дію і ефективність забезпечувальних механізмів, виключити використання як гарантії інструментів, що не мають забезпечувальних властивостей. Інакше кажучи, розгляд діяльності контрольних та наглядових органів з точки зору функціонального аспекту – гарантування та охорони доброякісності кримінально-процесуальних рішень, що приймаються підконтрольними та піднаглядовими органами, не збігається зі звичайним розглядом існуючих форм контролю у сфері КС, а обумовлює принципову важливість розглянути цю діяльність як елемент механізму процесу ЗДКПР під кутом зору ефективності технології впливу суб'єктів контрольно-наглядових повноважень на вказаний процес забезпечення. Це передбачає розгляд низки питань (визначення стандартів діяльності контрольних та наглядових органів, оптимальних етапів, процесуальних форм та меж втручання у діяльність підконтрольних та піднаглядових органів тощо), адекватне вирішення яких слугуватиме основою для формулювання та оцінки пропозицій по регламентації процесуального статусу відповідних суб'єктів кримінального провадження як гаранта забезпечення належного рівня правозастосування у цій сфері. За обмеженістю обсягу даної статті розгляд позначених питань стане предметом окремого розгляду в межах концептуальної розробки проблеми ЗДКПР. Тут лише тезисно зазначимо низку положень, до яких автор дійшов у результаті проведеного дослідження.

[1] Низка проміжних судових рішень, у яких реалізується дискреційне право судді на визначення ходу судового розгляду, взагалі не підлягають оскарженню ні в апеляційному, ні в касаційному порядку, а перевіряються тільки разом із підсумковим рішенням. Це пов'язано із можливим зловживанням учасниками процесу правом на оскарження процесуального рішення, що призводе до тяганини та не сприяє вирішенню кримінальної справи у розумний строк. Такий підхід цілком відповідає сучасній кримінально-процесуальній ідеології розумного врегулювання кримінально-процесуальної дяльності із забезпеченням оптимального балансу реалізації прав та законних інтересів його учасників та вирішення справи у розумний оптимальний строк без зайвої тяганини.

такий вибірковий підхід законодавця є цілком виправданим, оскільки відображає специфіку конкретного процесуального рішення та дозволяє надати необхідної гнучкості правовому регулюванню процесу забезпечення його доброякісності з метою ефективізації всього кримінального провадження (зокрема, шляхом знаходження оптимального балансу між правом на оскарження процесуального рішення та забезпеченням розгляду справи у розумні строки).

Підсумовуючи дослідження питань, поставлених у цій статті, спробуємо дати операційне визначення поняттю «забезпечення доброякісності кримінально-процесуальних рішень».

Отже, *забезпечення доброякісності кримінальних процесуальних рішень — це* цілісна інтеграційна система різноманітних інтелектуально-праксеологічних дій суб'єктів кримінального провадження, яка спрямована на створення достатньої впевненості в тому, що прийняті по справі рішення відповідатимуть системі вимог, що до них ставляться. Складовими такого діяльнісно-практичного процесу є, з одного боку, безпосереднє здійснення компетентною особою, що приймає рішення, необхідної та достатньої сукупності дій (заходів), реалізація яких призвела, а значить, і забезпечила, відповідність прийнятого рішення сукупності змістово-формальних вимог, що до нього ставляться. З іншого боку, це ефективна діяльність контролюючих та наглядових органів, здійснювана з метою попередження, своєчасного виявлення та усунення недоліків якості рішень, прийнятих у ході кримінально-процесуальної діяльності.

Забезпечення доброякісності кримінально-процесуальних рішень є узагальнюючим поняттям, що синтетично поєднує в собі наступні компоненти: 1) діяльність суб'єктів кримінального провадження з прийняття та оформлення кримінально-процесуального рішення у відпо-

---

Критерієм підвищеної уваги контрольних і наглядових органів до ЗДКПР є обмеження чи можливість обмеження конституційних прав та законних інтересів учасників процесу у зв'язку із прийнятим рішенням. Такі рішення становлять специфічний предмет контролю (як превентивного, так і наступного (невідкладного)), тобто максимально наближений до рішення або дії (бездіяльності) органів досудового розслідування, які мають бути перевірені. Контроль за правильністю їх прийняття не може бути відстрочений до завершення провадженя у справі, оскільки такі рішення суттєво обмежують права та свободи осіб, щодо яких вони приймаються, а шкода, яка може бути завдана в разі їх незаконності, може бути невідновлюваною в подальшому провадженні.

відності з вимогами, що до нього ставляться; 2) превентивну та коригуючу діяльність органів і осіб, що здійснюють у кримінальному процесі контрольно-наглядові повноваження. Остання проявляється у формі їхньої участі у процесі прийняття того чи іншого процесуального рішення, так само як і його наступного коригування, спрямованого на компенсацію відсутніх чи виправлення неналежних властивостей процесуального рішення, які в силу різних причин не були сформовані на попередньому етапі кримінального провадження.

Звичайно, наведене визначення забезпечення доброякісності кримінальних процесуальних рішень є лише операційним та не претендує на вичерпне перелічення суттєвих ознак цього виду діяльності, а значить, не взмозі відтворити всю специфіку та видову характеристику відповідної діяльності. Воно хоча й вносить певну ясність у категоріальний апарат подальшого дослідження проблем забезпечення доброякісності кримінальних процесуальних рішень, усе ж таки є лише відправною теоретичною конструкцією та визначає необхідність подальшого дослідження суттєвих ознак, природи та структурних компонентів указаного виду діяльності з метою всебічного та комплексного підходу до вирішення проблем правозастосовної практики, відшукання резервів для підвищення її якості.

В статье рассмотрена проблема определения категории «обеспечение доброкачественности уголовно-процессуальных решений». Автор путем анализа различных подходов к трактовке категории «обеспечение» в экономической науке и правоведении, с учетом специфики правовой природы объекта – доброкачественности процессуального решения, формулирует собственное определение этого понятия.

The article considers the problem of defining the category of «providing sound criminal procedure decisions. The author, through the analysis of different approaches to the interpretation of the category of «security» in economics and law, taking into account the specifics of the legal nature of the object-purity procedural solutions, formulate their own definition of the concept.

Рекомендовано до опублікування на засіданні сектору дослідження проблем слідчо-прокурорської та судової діяльності ІВПЗ НАПрН України (протокол № 15 від 3 вересня 2012 р.).
Рецензент — доктор юридичних наук, професор ***В. С. Зеленецький***.